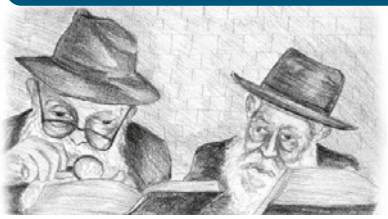
כשם שפרצופיהם שונים כך דעותיהם שונות

בסודשיח

■ בס"ד ■ יום רביעי ■ פרשת מצורע ■ שבת הגדול ■ ט' ניסן תשפ"ד ■ 17.04.2024 ■ גליון מס' 782 ■

כל מאמץ בענייני תורה ומצוות, אף שהוא חובה בפני עצמו, מרחיב את הצינורות לקבלת ברכות ה' לכל אחד ואחד מבני המשפחה.
הרבי מלובביץ'.

שו"ת קיץ

הרב שבתי יגל / הכולל הקהילתי רעננה

להכין חמץ קודם פסח מתוך מטרה מכוונת למכור אותו לגוי למשך ימי הפסח - בעקבות המצב הביטחוני המתוח והחששות הנלוות אליו

שאלה: בעקבות המצב הביטחוני והחשש כי יהיה מחסור במזון, אני מעוניין לרכוש כעת מלאי גדול של מוצרי מזון ובכללם גם מוצרים שהם חמץ גמור (כגון פסטות וכדומה) מתוך מחשבה ברורה למכור אותם לגוי לפני הפסח הבעל"ט.

אני יודע שבדרך כלל ממליצים לצרכן הפרטי לא למכור חמץ גמור לגוי, אלא לבערו מן העולם, האם לאור המצב והחששות, הדין שונה? כלומר, ניתן לעשות כך?

אני רוצה לציין שיש גם מוצרים מסוימים שבהחלט יש מקום לחשש שהם לא יהיו זמינים ברשתות המזון לאחר הפסח, כגון דייסה מיוחדת לתינוקות (שהיא ממש חמץ), אם אני לא אוכל לקנות כעת מלאי ולמכור לגוי קודם הפסח אני באמת עלול למצוא את עצמי בלי מזון מתאים לתינוק שלנו, מה הדין?

תשובה: אכן כך הדבר שההמלצה לצרכן הפרטי היא לא לסמוך על מכירת החמץ בכל מה שנוגע לחמץ גמור ואעתיק ממה שכתבתי במקום אחר[א]:

'הנה כידוע היתר מכירת החמץ לא חף מפקפוקים והשגות הלכתיות, הן משום חסרון סמיכות וגמירות דעת של המקנה והקונה לפעול קניין גמור בלב שלם, והן משום חסרון במעשה הקניין עצמו ואין כאן המקום להאריך בכל הפולמוס ההלכתי סביב היתר זה.

ומשום השגות הללו, ממליצים הפוסקים לכל צרכן פרטי שלא יסמוך על המכירה הנהוגה לגוי בכל מה שנוגע ל'חמץ גמור' אלא יכלכל את צעדיו בתבונה בתקופה שלפני פסח, לסיים את כל החמץ הגמור שברשותו, ובמכירת חמץ יכלול רק מוצרים שאינם חמץ גמור כגון: 'חמץ נוקשה', תערובת חמץ[ב], וכדומה'.

אמנם בעלי מפעלים / מרכולים וכדומה שאינם יכולים לעשות כך וברשותם כמות מרובה של 'חמץ גמור', רשאים הם מחמת ההפסד המרובה - להסתמך על מכירת החמץ לגוי לעניין איסור 'בל יראה ובל ימצא', מאחר ורבים מהפוסקים יישבו את ההשגות ההלכתיות שיש סביב היתר זה. עד כאן.

אמנם בנידון דידן, אם אכן החששות למחסור של מזון מוצדקות - הרי שגם מצב זה נחשב כשעת הדחק גדולה, ושקול זה ל'הפסד מרובה', ויהיה ניתן להשתמש במכירת חמץ גם עבור מוצרי חמץ גמור, כשם שמתירים זאת לבעלי המרכולים, המפעלים וכדומה[ג].

אך יש לדעת שמחמת כמה סיבות הנידון שלנו הוא יותר חמור והוא שונה בכמה בחינות ממכירת החמץ של בעלי החנויות:

א) הבסיס לכל תורת הקניינים הוא גמירות דעת מצד המוכר והקונה לבצע את הקניין, ובמכירת חמץ רגילה אכן יש גמירות דעת מצד המוכר למכור, שאילו יבוא הגוי וירצה להשלים את כל השווי הכספי של הקנייה במהלך הפסח (קודם הפסח במעמד מכירת החמץ הגוי נותן רק דמי קדימה ואת שארית התשלום זוקפים עליו במלווה) לא תהיה לנו בעיה לתת לו את החמץ, שהרי כל מה שאנו רוצים זה לא להפסיד את הכסף, ואם הגוי אכן ייתן לנו את מלוא התמורה הכספית - בשמחה רבה[ד].

אולם בנידון דידן שחוששים ממחסור של מזון לאחר הפסח, ולכן רוצים לרכוש כעת מלאי גדול של חמץ, ולמכור אותו לגוי לפני פסח, במקרה כזה אין חששנו מפני ההפסד הכספי, אלא מפני הפסד

עוד בעיתון

ניתן לעבור לכתבה הרצויה ע"י לחיצה על שמה.

יציאת מצרים
במסכת ברכות (פ"א מ"ה) נחלקו בן זומא וחכמים אם מזכירין יציאת...
המשך בעמ' 4

ויצא הכהן
בכל ענייני טהרת המצורע חייב לפעול דווקא הכהן, כשרק על פיו נקבע...
המשך בעמ' 5

סיפור לשבת
כשלא שואלים גם לא דורשים!
כאשר היה רבי צבי הירש ברלינר זצ"ל רב במאנהיים, שנה אחת לא...
המשך בעמ' 6

שביבים
■ חלום מסתורי בדרווין שבאוסטרליה
■ שיחה עם אלוקים
■ יציאת מצרים פרטית
המשך בעמ' 7

"שבת הגדול": על שום מה?
מנהגי השבת שלפני הפסח, המכונה "שבת הגדול", נתחדשו בימי הביניים...
המשך בעמ' 9

המוצר עצמו, ואם יבוא הגוי באמצע ימי הפסח לקחת את החמץ שמכרנו לו, לא נרצה לתת לו את זה, שהרי הכסף לא יעזור לנו אם לא נוכל להשיג את המוצרים ברשתות לאחר הפסח, ולכן בנידון הזה, יש חסרון גדול של גמירות דעת מצד המוכר למכור את החמץ, בשונה מבעל חנות מכולת שיש לו מלאי של חמץ ואינו צריך דווקא את המוצרים עצמם אלא רק את שווים הכספי, ועיין בהערה דברי הפוסקים בעניין זה[ח].

אך עיין לקמן הערה ט' מה שהעתקתי משו"ת מנחת אשר הקשור לנידון זה.

ב) בנידון שלנו יש פרצה נוספת בזילות מכירת החמץ, שכל תקנת מכירת חמץ נתקנה רק עבור מי שנשתייר בידו על דרך המקרה מלאי גדול של חמץ, וקיום ההלכה כפשוטה - ביעור החמץ ממש - מהווה עבורו הפסד מרובה, ולכן כדי להצילו מכך תיקנו את מכירת החמץ, אך כלל לא עלה על הדעת להשתמש במכירת חמץ כדי לרכוש בידיים מלאי של חמץ קודם פסח מתוך מחשבה תחילה למכור את החמץ לגוי.

ולכן שונה הוא המקרה של בעלי החנויות שנתקעו עם מלאי גדול של חמץ, ואינם יכולים לכלכל את עצמם בתבונה להגיע אל פסח ללא מלאי של חמץ, מהמקרה של נידוננו שבו אדם לא רק שלא כלכל את צעדיו בתבונה, אלא הלך בכוונה תחילה לרכוש חמץ כדי למכרו במכירת חמץ[ט].

ג) עוד יש לדון מצד 'רוצה בקיומו' של החמץ, מאחר וזקוק הוא דווקא למוצר החמץ, ולא לערך הכספי שלו, ועיין בהערה ביאור והרחבה בעניין זה[י].

ואולם אם אכן תהיה שעת הדחק גדולה והחשש יהיה מוחשי ונכון,[יא] אז ייתכן שנאלץ לדחוק את עצמנו כדי למצוא היתר[יב] אך יהיה ראוי לכל הפחות לחזק את מכירת החמץ בדרכים אחרות[יג], והדבר מסור לגדולי הפוסקים.

ויש לדעת שניתן לבקש מגוי מהימן שירכוש מלאי של מוצר קודם הפסח, ונבטיח לו שלאחר הפסח נקנה ממנו את המוצר, וכך מעולם המוצר לא הגיע לרשותנו, ואין אנו צריכים להסתמך על מכירת החמץ, ומאידך לוודא שנוכל לרכוש מוצר זה לאחר הפסח.

וכמו כן יש לדעת שניתן לאגור מוצרי מזון שאינם חמץ, אלא כלל המוצרים הכשרים לפסח, וכן ניתן לאגור מוצרי קטניות (כגון אורז קינואה וכדומה) ואף לבני אשכנז מותר לעשות כן (שלא נהגו איסור בקטניות רק באכילה, אבל לא בעצם שהייתם בבית) ושימורים ומצות ועוד, ואף קמח יש להקל בו במציאות זו (יש וויכוח גדול הן מצד ההלכה והן מצד המציאות האם קמח הוא בחזקת חמץ גמור או לא) ולא צריך בהכרח לאגור דווקא מוצרי חמץ גמור.

ובאותו עניין אעתיק עוד שתי שאלות שנשאלו בעבר באותו עניין:

שאלה: אמנם ה'מימונה' כבר חלפה עברה לה, אבל בכל זאת אני מרשה לעצמי לשאול את הרב שאלה הקשורה לכך.

ב'מימונה' האחרונה (במוצאי שביעי של פסח) אירחתי בביתי את משפחתי ואת משפחתו של בעלי, וכמו כן מכרים וחברים לחוג את חגיגת המימונה כמיטב המסורת.

כמובן שה'מופלטה' המסורתית לא נפקד מקומה, והיא תפסה מקום חשוב על השולחן ביחד עם מיני מאכלים נוספים.

לשאלת האורחים כיצד הצלחתי להתארגן כל כך מהר ולהכין מופלטות ושאר מאכלי חמץ כל כך מהר, עניתי להם שחלק גדול מהכיבוד הוכן כבר לפני פסח, הוקפא, נמכר במכירת חמץ, וכעת במוצאי החג הפשרתי וחיממתי והרי הוא לפניכם.

תוך כדי שאמרתי זאת ראיתי שכמה מקרובי משפחתי (שהם יותר דתיים ממני) מקמטים את מצחם ונראה שאין דעתם נוחה במה שעשיתי. ומשום כך אני פונה לרב בשאלה האם אכן יש בעיה במה שעשיתי? ואין אני שואלת רק על העבר, אלא גם על העתיד לשנה הבאה אי"ה.

ועוד שאלה: מתוכננת לנו טיסה מיד במוצאי שביעי של פסח, ומאחר ובטיסה לא מוגש אוכל כשר, אנו רוצים להכין סנדוויצ'ים לפני פסח, להקפיא אותם במקפיא בתוך שקית סגורה ומסומנת, ולמכור את תכולת השקית לגוי ביחד עם שאר המוצרים הנמכרים במכירת החמץ.

האם ניתן לעשות זאת?

תשובה: לאור האמור לעיל התשובה לשתי השאלות הללו היא כי אין לעשות כך מחמת הטעמים הנ"ל הנכונים גם לשאלות אלו, ויש להוסיף נקודה נוספת השייכת בשני המקרים האחרונים, שיש בהם פחיתות נוספת באיכות המכירה וחלותה, שהרי מוצרים ביתיים (כמו מופלטות וסנדוויצ'ים) אינם מוצר עובר לסוחר, ואין שוק למכירת מוצרים כאלו, ואם כן היאך פתאום אנו מבצעים בהם מסחר[יא]? וצריכים אנו לקרב את המכירה אל השכל וההיגיון ככל האפשר, ובמכירת מוצרים כאלו אנו מרחיקים את המכירה מההיגיון, וגורמים לפחיתות נוספת במעמד המכירה וחלותה, ובפרט שלא מדובר במקרים אלו על שעת הדחק וכדומה.

ולהשלמת הגיליון אכתוב בקצרה את הנידון שדן עליו בשו"ת שביבי אש, והוא אודות מה שנהגו כמה מאפיות שמכינים להם לפני הפסח בצקות המוכנים לאפייה, כדי שיוכלו מיד בצאת החג להכניסם לתנור האפיה ולמכרם לציבור, והגדילו לעשות ומפרסמים בראש כל חוצות קודם החג, שבמוצאי פסח יהיה ניתן להשיג דברי ומוצרי מאפה טריים, ובכך מגלים הם דעתם להדיא שאין כוונתם למכור את הסחורה לגוי, אלא הם שומרים על הבצקות בשמירה מועילה לצורך 'זיכוי' כלל ישראל במוצאי פסח, וכדי בזיון וקצף, ולאחר שדן שם בנידונים המובאים לעיל מסיק וז"ל:

ולענ"ד ראוי לעורר את ציבור היראים לדבר ה' שלא יקנו סמוך ליציאת החג במאפיות וחנויות המזון למיניהם מפני שבכך הם גורמים להכשיל את בעלי המאפיות והחנויות בהכנת הבצק והסחורה עבורם, אלא ימתינו בסבלנות ויבקשו לקנות רק מבצק שהוכן לאחר יציאת החג[יב]". עד כאן דבריו.

וראה עד היכן הדברים מגיעים, ששנה שעברה שמעתי פסק של אחד הרבנים, במענה לבעל מאפיה שרצה להיכנס אל המאפייה במהלך שביעי של פסח כדי להוציא את הבצקים המוכנים לאפייה מהמקפיא, כדי שיוכל מיד במוצאי החג להכניס את המאפים לתנור ויחסוך את הזמן של הפשרת הבצקים... וענה לו הרב שאינו יכול לעשות זאת במהלך היו"ט, אך ייעץ לו להיכנס אל המאפיה בערב שביעי של פסח, ולחבר את המקפיא לשעון שבת, באופן שהמקפיא ינותק מהחשמל כמה שעות קודם צאת החג, והבצקים יופשרו מאליהם, ואף שהשכיר את המאפיה לגוי בערב פסח למשך ימי הפסח, מכל מקום כניסה עראית כזו מותרת...

צא ולמד עד היכן הדברים המגיעים ולכמה דחוקים אנו מכניסים את עצמנו רק בשביל למלא את תאוותו של הציבור אשר אינו יכול לחכות בסבלנות כמה שעות במוצאי החג...

א - שו"ת בסוד שיח חלק א' סימן מ"ח.
ב - שאין בזה כזית כדי אכילת פרס.
ג - אך עיין לקמן הערה ח'.
ד - והן אמת שאע"פ שיש גמירות דעת מצד המוכר למכור, מ"מ אין גמירות דעת מצד הקונה (הגוי) לקנות, שהרי אין דרכו לקנות כמות כ"כ גדולה של חמץ וכבר העיר בזה המחצית השקל סימן תמ"ח וא"כ היאך מועילה המכירה? אך בשו"ת חת"ס יו"ד סימן ש"י יישב קושיא זו וכתב (בתירוץ הראשון) שאע"פ שאין דעתו של הגוי לקנות, מ"מ אין בכך כלום, העיקר שיהיה בדעתו של היהודי למכור ולהוציא את זה מרשותו, אך אין זה יועיל לנידון דידן שגם מצד המוכר אין גמירות דעת למכור וכמו שיבואר לקמן (ובעיקר דברי החת"ס הללו עיין בשו"ת שביבי אש חלק ג' סימן ל"א אות ז', ובשיעורי הגר"א וייס שליט"א [פרשת צו - הגדול תשע"ב] מש"כ ליישב את דברי החת"ס עפ"י דברי שו"ת משאת בנימין סימן נ"ט).
ה - ראשון המדברים בנושא כעין זה הוא רבי משולם איגרא (שו"ת רבי משולם איגרא סימן ל"ט) והוא דן על מכירת מאלצין (שהוא כנראה לצורך חימוץ העיסה) לגוי קודם הפסח על מנת שיוכל להחמיץ על ידו את העיסות לאחר הפסח - שאין לעשות כן - מאחר ומכירת החמץ מבוססת על הביטול, שהרי המכירה היא הערמה בעלמא, ואינה יכולה להתיר איסור דאורייתא של בל יראה ובל ימצא, אלא שמאחר ומדאורייתא בביטול בעלמא סגי, א"כ לא נשאר אלא איסור דרבנן והם אמרו והם אמרו, וממילא אם המכירה מבוססת על הביטול, צריך שיתקוון באמת לבטל בלב שלם, ובאופן כזה שמכין לעצמו את המאלצין בשביל אחר הפסח הוי אומדנא דמוכח דלא מתכוון לבטל בלב שלם וממילא לא מועילה המכירה עכת"ד, ומה שכתב שהמכירה מבוססת על הביטול, כן הוא דעת התבואות שור (בכור שור לפסחים דף כ"א, ובקצות החושן בסימן קצ"ד ס"ק ד' מבואר גם שלמד שמכירת החמץ אינה באה להתגבר אלא על איסור דרבנן שמדאורייתא בביטול בעלמא סגי, אולם הוא דן רק על סוג הקניין, ואין הכרח בדבריו שקניין דאורייתא לא יועיל למכירת חמץ שלא נסמכת על הביטול, עיין בספר מכירת חמץ כהלכתו במדור 'שביבי אש' סימן ד' אות י"א וכן בשו"ת שביבי אש חלק ג' סימן ל"א אות ד'), אולם יש מהאחרונים (שו"ת חת"ס או"ח סימן ס"ב, ושו"ע הרב הלכות מכירת חמץ, וכן הוא דעת המשנה ברורה כמו שמבואר לכאורה בדבריו בסימן תמ"ח ס"ק י"ז) הסוברים שאי אפשר לומר כן, שהרי המכירה והביטול הם שני דברים סותרים אהדדי, שאם אתה מבטל את החמץ, היאך אתה מוכרו, ואם אתה מוכרו היאך אתה מבטלו (אם מכירת החמץ חלה קודם הביטול א"כ איך מבטל חמץ שאינו שלו, ואם הביטול חל קודם המכירה, א"כ איך עושה עסקים על דבר שבעינו לא שווה כלום והרי הוא כעפרא דארעא?) ולשיטתם המכירה מועילה גם על החשש דאורייתא של בל יראה ובל ימצא, ולכן כתב בשו"ת שבט הלוי חלק ד' סימן מ"ט לפקפק על דבריו של רבי משולם איגרא הנ"ל, ולכן הסיק בנידונו - חנווני מוכר משקאות אם מותר לו קודם הפסח לקנות ולהכין הרבה משקאות חמוצים כשכר וכיו"ב כדי שיהיה לו מצוי למכור מיד לאחר הפסח - שהוא דבר מגונה אך באין עצה אחרת והוא מקום פסידא כדאים הם המתירים לסמוך עליהם, אך בשו"ת שביבי אש (לגרש"א שטרן שליט"א תלמידו הגדול של בעל ה'שבט הלוי' זי"ע) חלק ג' סימן ל"ב כתב שגם לדעת החת"ס והשו"ע הרב הנ"ל שאין המכירה מבוססת על הביטול, מכל מקום כאשר יש אומדנא דמוכח הסותרת את המכירה ומתוך מעשיו מוכח שהוא חפץ ורוצה בכך שהחמץ יתקיים בידו לאחר הפסח, פשיטא דבכך הוא מגלה דעתו שאינו מתכוין למכור לגוי בלב שלם (ובכה"ג דברים שבלב הוי דברים) ואין מכירתו כלום, וכן מבואר בשו"ת מחנה חיים ח"ב או"ח סימן כ"ה בנידון מכירת שאור לנכרי באופן שמעוניין דווקא בשאור ולא בשווי הממוני, שבוודאי זה אסור שכל מכירת חמץ היא דווקא שיהיה שווה לו אם יתן לו הנכרי מעות או ימכור לו החמץ תחת המעות, אבל אם א"א לעזוב את השאור ביד הנכרי אז הוא הערמה ממש ואסור לכל הדעות.
ויש להדגיש כי הנידון בשו"ת שבט הלוי הוא יותר קל מנידון דידן ששם מדובר על חנווני הרוצה מלאי של משקאות למכור לאחר הפסח, ובזה באמת אין לו צורך דווקא במשקאות אלא בשווים הממוני, אבל בנד"ד שזקוק דווקא לחמץ עצמו ולא תועיל לו ואינו מעוניין בתמורה הממונית שיביא לו הגוי, י"ל שגם בעל 'שבט הלוי' היה כותב להחמיר בזה יותר.
ו - עיין בספר אליהו רבה סימן תמ"ח סעיף ג', וספר ישועות יעקב סימן תמ"ח ס"ק ה'.
ז - עיין שולחן ערוך סימן ת"נ סעיף ז' שאסור להשכיר כלי לאינו יהודי בפסח כדי שהגוי יבשל בו חמץ (חמץ של הגוי) וטעם האיסור כתב שם המשנה ברורה בשם הטור וז"ל: 'משום שהוא רוצה בקיומו של החמץ שאם ישפך החמץ בשעה שהכלי עומד על גבי האש יבקע הכלי, והרי הוא כנהנה מן החמץ', ומבואר שכאשר יש ליהודי עניין בקיומו של החמץ הרי זה אסור ונחשב כנהנה מן החמץ, וממילא בנידון דידן גם אם נאמר שהמכירה חלה מכל מקום עדיין יש לחוש מצד 'רוצה בקיומו', אמנם עיין שם בביאור הלכה שמביא מחלוקת האחרונים (חק יעקב והמקור חיים) האם גם להשאיל את הסיר לגוי אסור או רק להשכיר, וההבדל הוא שיש מהאחרונים הנוקטים שרק כאשר רוצה בקיומו של החמץ כדי להרוויח ממנו, שייך איסור זה, אבל כאשר רוצה בקיומו של החמץ לא על מנת להרוויח ממנו אלא רק על מנת שלא להפסיד, אין שייך איסור זה, וזה שורש ההבדל בין שכירות להשאלה, שבשכירות הוא מעוניין בקיומו של החמץ לא רק כדי שהסיר לא יבקע, אלא גם כדי להרוויח את דמי השכירות, אבל בהשאלה שהיא אינה למטרות רווח, וכל רצונו בקיומו של החמץ הוא כדי שלא יפסיד את הסיר - לית לן בה, ומעתה גם בנידון דידן החשש מצד 'רוצה בקיומו' יהיה שייך רק לדעת המחמירים שאיסור זה שייך גם בהשאלת הסיר ולא רק בהשכרת הסיר ודו"ק (ובמכירת חמץ רגילה אין לחוש מצד 'רוצה בקיומו' כי אינו זקוק דווקא לחמץ אלא מסכים לוותר עליו תמורת שוויו הכספי) ויש עוד להאריך בעניין זה.
ח - ויש לציין שגם אם יהיה מחסור של מזון מכל מקום ניתן לאגור מלאי מזון שאינו בגדר חמץ, וכגון אורז ומיני קטניות שונים שאינם חמץ, ואף למנהג בני אשכנז לא לאכול קטניות בפסח, מכל מקום אינו אסור בשהייה ואינו עובר עליו בבל יראה ובל ימצא, כמבואר ברמ"א סימן תנ"ג סעיף א', והמחמיר למכור גם קטניות (עיין שו"ת דברי מלכיאל ח"ד סימן כ"ב אות ה') בוודאי יוכל לסמוך על המכירה בכה"ג מאחר והוא רק חומרא.
ואעתיק כאן מתוך שו"ת שביבי אש חלק ג' סימן ל"ב מה שציטט מתוך ספר בית אב' לגאון הרב אליקים שלזינגר שליט"א:
'בדידי הוי עובדא, בשנת תש"ח, שירושלים עיה"ק הייתה במצוק ובמצור אין יוצא ואין בא ורעבו כמעט לחלם, ואז שלחו לי מבית אבי מתל אביב קופסא עם חבילות קמח שהיה די לאפיית לחם לכמה שבועות, ומחמת המצור הגיע לידי רק בערב פסח בבוקר, לפני זמן האיסור, ושאלתי את מורי ורבי מרא דארעא הגה"צ מהרי"צ דושינסקיא זצ"ל, אם אוכל למכרו, ואמר לי: מנהג אבותינו בני אשכנז בידינו שלא למכור חמץ גמור וקמח הוא בחזקת חמץ, וציווה עלי לבערו מיד ומיהרתי להשליך לתנור בוער של המקווה, לתמיהתם של הרואים'. עד כאן.
ט - עיין בשו"ת מנחת אשר חלק ב' סימן מ"ה שכתב 'ואחד מגדולי הפוסקים שאלני שאלה שלכאורה גדולה היא. הלא חברות גדולות כמו אסם ותלמה מוכרות את כל חמצן, וכי מה יעשו חברות אלו אם אכן הנכרי יחליט לממש את זכותו ואכן יקח לרשותו את כל המלאי שברשות החברות וישלם תמורה מלאה, והלא יש להם הסכמים ארוכי טווח עם מאות חנויות וסוכנים ורשתות שיווק וכדומה, ואם יפרו החברות הסכמים אלה יתבעו אותם בדינא ודיינא, וע"כ שאין כאן כל כוונה אמיתית למכירה של ממש, ואין המכירה בעיניהם אלא כטקס בעלמא. אך לענ"ד אין בטענה זו כדי לערער את תוקף המכירה, דבכל ענפי המסחר הצדדים לוקחים על עצמם סיכונים רחוקים ביותר וכל הקונה בית יודע שברעידת אדמה הבית עלול ליפול וכל הקונה בהמה יודע שהיא עלולה למות ממכת ברק והמשקיע במניות יודע שהמניות עלולות לאבד את כל ערכן בן רגע וכן בכל תחום ותחום, ולעולם הוא שוקל רווח קרוב מול חששות רחוקים. וכך גם במכירת חמץ יודע כל מי שמח בקודקודו שהסיכוי שהנכרי ירצה אכן לממש את קניינו באופן של תשלום מלא ולקחת את כל החמץ לרשותו בפועל רחוק יותר מרעידת אדמה וממכת ברק וקריסת ענף המניות ביחד, ובעשרות שנים לא נודע במקום כלשהו שאכן הגוי ביקש הערכת שמאי והשתלטות על כל החמץ, ובכל שנה ושנה הנכרי מממש את זכותו למכור לנו את החמץ ככלות ימי החג תמורת רווח מסוים. סוף דבר כיון שקניין גמור הוא והמכירה מכירה גמורה, והגוי מוכר את החמץ תמורת רווח מסוים, אין בטענה זו לערער את תוקף המכירה' עכ"ד. וע"ע בספר שדי חמד מערכת חמץ ומצה אות ט' סימן כ'.
י - להעביר את החמץ לרשות הגוי ממש (עיין שו"ת להורות נתן חלק ד' סימן ל"ז) או לכל הפחות לעשות 'מסירת מפתח' (הנה בשו"ת להורות נתן שם תוך כדי דבריו כתב סברא להקל דווקא בארץ ישראל במי שיש לו חנות של מזון אם ראוי שיקנה חמץ לפני הפסח ולמכרו לנכרי כדי שיהיה לו מוכן למכור ליהודים אחר הפסח, וכותב להקל משום דאם לא כן יש לחוש שהחמץ היה בפסח אצל ישראל פושע שאינו מוכר את חמצו לנכרי והרי זה יהיה חמץ שעבר עליו הפסח, וא"כ ודאי יש צורך גדול להכין מקודם הפסח כדי שיהא מותר באכילה לאחר הפסח עיי"ש בדבריו, ובשו"ת שביבי אש שם תמה עליו שבשביל למנוע תקלה נתיר לעשות מה שאינו נכון מן הדין, ובפרט שכיום יש תקנה לחששות אלו [כמדומני כוונתו בזה שגם הישראלים הפושעים בעלי הסחורות מוכרים את חמצם ומוסיפים סעיף בשטר המכירה שהיא חלה עפ"י חוקי המדינה ועיין במש"כ בשו"ת בסוד שיח חלק א' סוף סימן מ"ח] אך על כל פנים יש לדעת כי נידון זה קל יותר מנידוננו שסוף סוף אינו צריך בעל החנות את החמץ הזה לעצמו וכל כוונתו רק להרוויח על ידי המכירה, משא"כ בנידון דידן שזקוק דווקא לחמץ עצמו, וכמבואר חילוק זה בשו"ת להורות נתן שם בסוף דבריו), והן אמת ששמעתי שיש המורים שמי שנזקק למכירת חמץ גם עבור חמץ גמור עדיף שיקנה את החמץ קודם הפסח ויעשה את מכירת החמץ בעצמו באופן המועיל כדת וכדין, מאשר יקנה את החמץ לאחר הפסח מכל מיני מקורות שאין ברור טיב המכירה שנעשתה בהם (וחידוש יש בדבר שקניית החמץ קודם הפסח מכניסה אותו לחשש של איסור דאורייתא לכמה פוסקים [עיין לעיל הערה ה' בשם החת"ס והשו"ע הרב] של בל יראה, ואילו חמץ שעבר עליו הפסח אינו אלא מדרבנן) אך מ"מ נידון דידן הוא יותר גרוע וכמבואר לעיל, אך עיין לעיל הערה ט'.
יא - וכן שמעתי מהגרש"א שטרן שליט"א שמתנגד מאוד להכללת בקבוקי וויסקי פתוחים וריקים למחצה לשליש ולרביע במכירת החמץ, שהרי אין כלל רגילות למכור ולקנות בקבוקים פתוחים, וצריכים אנו לקרב את המכירה אל השכל וההיגיון.
יב - ובלא"ה רבים מהדרים לא לקנות תוצרת חמץ שנמכרה לגוי, גם במכירה הרגילה שאין בה את החששות המוזכרים למעלה, וכמ"ש בשו"ת בסוד שיח חלק א' סימן מ"ח.

בסוד שיח
כשם שפרצופיהם שונים
כך דעותיהם שונות

יציאת מצרים

/ הרב יעקב הלוי פילבר

במסכת ברכות (פ"א מ"ה) נחלקו בן זומא וחכמים אם מזכירין יציאת מצרים בלילות, בן זומא דרשה מהכתוב: "למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך", 'ימי חייך' - הימים, 'כל ימי חייך' - הלילות. וחכמים אומרים 'ימי חייך' - העולם הזה, 'כל ימי חייך' - להביא לימות המשיח. להבנת המחלוקת הזו יש להקדים ולומר שבכל פעולה שבעולם יש הכנה ויש תכלית, וככל שהדבר הוא גדול יותר כך גם ההכנה שלו נכבדה יותר, אבל תמיד ערך התכלית יהיה גדול מההכנה. דוגמא לדבר היום והלילה, שהיום הוא בדרך כלל זמן התכלית והלילה זמן ההכנה, שבמנוחת הלילה אוגרים כח לעבודת היום.

גם ב'יציאת מצרים' יש בה שתי הבחינות הללו, יש בה תכלית עצמית, שהיציאה הנפלאה הזו הודיעה לנו את גדולת הבורא, את אמיתת השגחתו, את אהבתו לזרע עבדיו אברהם יצחק ויעקב. ויש בה גם הכנה, שהרי עדיין לא נגמר ביציאה הזו תיקון כל העולם, ואדרבא ביציאה הזו הוכנו שיעבודי המלכויות כמו שדרשו על הכתוב: "אהיה אשר אהיה" - אהיה עמם בגלות זו כמו שאהיה עמם בגלות אחרת (ברכות ט ב). אבל בלא יציאת מצרים שהכשירה אותנו בקדושה ובחיבה היתירה הנובעת לנו מהקב"ה, לא היתה דרך לגאולה העתידה.

והנה בענין יציאת מצרים יש לנו שתי מצוות: האחת להזכיר יציאת מצרים בכל יום ויום, והשניה סיפור יציאת מצרים בליל התקדש חג הפסח. וצריך להבין מדוע חובת ההזכרה של יציאת מצרים היא בעיקרה דוקא ביום, ולגבי הלילה יש מחלוקת אם מזכירין יציאת מצרים בלילות, וגם לדעת בן־זומא שחייבים להזכיר גם בלילה, אין הדבר מפורש בתורה, אלא לומדים זאת מהרבוי 'כל' שבכתוב. ואילו מצות סיפור יציאת מצרים אינו נוהג אלא בלילה. וההבדל הזה יובן לאחר הבירור האם יציאת מצרים מכוונת להכין אותנו לשלמות שזכינו לה בשעת היציאה שקבלנו עלינו עול מלכותו, או שענינה היא להכין אותנו לקראת השלמות היותר עליונה שתגיע אלינו לעתיד לבא. ואכן שתי המטרות הללו נמצאות ביציאת מצרים, גם הכנה וגם תכלית.

הזכרת יציאת מצרים, שהיא זכירת העבר, היא אינה הכנה לעתיד אלא תכלית לעצמה בהווה, שנקבל עלינו בכל יום ויום עול מלכותו יתברך כראוי, לעבוד לאדון העולם שפדה אותנו מבית עבדים, ומפני זה קבעוה בתפילה עם קבלת עול מלכות שבקריאת שמע, על כן עיקר ההזכרה היא דוקא ביום, שהוא זמן התכלית של חיי העולם הזה. אלא מאחר וקבלת עול מלכות שמים זו היא גם מכינה אותנו אל השלמות האמיתית שבעתיד, על כן יש לה גם ענף בלילה, ומזכירים יציאת מצרים גם בלילות. מה שאין כן הסיפור של יציאת מצרים שאינו מכוון לתכלית מידית, אלא להכין אותנו לשלמות יותר נפלאה, שנגיע אליה רק בגאולה העתידה, לכן הסיפור ראוי להאמר דוקא בלילה, שהוא זמן ההכנה לקראת עבודת יום מחר.

כמו כן יש הבדל בין הנהגת ההווה להנהגה העתידה, שבזמן ההווה, כל זמן שהדעת קצרה והחושך גובר בעולם, אז מצד קטנות הדעת מסתתרת נקודת האמונה, עד שיש ליצר הרע שליטה להעביר את האדם על דעת קונו. וכדי לעורר באדם את האמונה צריך לגלות את כוחו והשגחתו של הבורא ית"ש בהזכרת הנסים ושנוי מנהגי הטבע, אבל לעתיד לבא, כאשר הארץ תמלא דעה את ה' וישפוך רוחו על כל בשר, אז לא יהיה צורך לנסים ושנוי המנהג הטבעי כדי להזכיר את מציאות הבורא, כי אדרבא ההנהגה הטבעית התדירית היא יותר מספרת כבוד א־ל ואת קרבתו של הקב"ה אל יצוריו. ואז כשההנהגה תהיה קבועה וגלויה לעין כל, ושלכל יצור יהיה קירוב ודבקות גדולה יותר עם יוצרו ב"ה, עד שבעת ההיא תתבטל מהאדם הבחירה. מסיבה זו, כל זמן שאנו נמצאים עדיין בזמן הנסיון, צריך שהנסים יהיו לפרקים אך לא קבועים וגלויים, כדי ליתן מקום לבחירה. אבל כאשר יסתיים זמן הנסיון ולא יהיה לאדם הצורך בבחירה, לא נהיה צריכים לשנוי המנהגות הטבעיים בדרך ניסי, כי נדע את ה' באמת. אבל עד אז יש לנסיונות תפקיד חיובי להוציא את האמונה מהכח אל הפועל, עד יתביא אותנו למעלת שלמותה, כי קביעות האמונה בלב היא הנותנת לאדם את הכח לעמוד בכל הנסיונות שבעולם.

סיפור יציאת מצרים היא עצמה מכינה את הגאולה העתידה כמו שמבואר בספר הזהר (בא, קעט - קפא, עמ' מ) ד"ה פקודא: "המצוה שלאחר זו (לבער את החמץ) היא לספר בשבח יציאת מצרים, שהוא חוב על האדם לעולם לספר בשבחים האלו. וכך העמדנו: כל אדם המספר ביציאת מצרים, ושמח בספור ההוא בשמחה עתיד הוא לשמוח עם השכינה לעולם הבא, שהיא שמחה מכל צד, שזה הוא אדם השמח באדונו, והקב"ה שמח בסיפור ההוא שלו. בה בשעה מקבץ הקב"ה את כל החבורה שלו, ואמר להם: לכו ושמעו הספור של השבח שלי שמספרים בני ושמחים בגאולתי. אז מתקבצים כולם ובאים ומתחברים עם ישראל, ושומעים ספור השבח ששמחים בשמחת הגאולה מאדונם, ובאים ומודים לקב"ה, על כל אלו הנסים והגבורות ומודים לו על עם הקדוש שיש לו בארץ ששמחים בשמחת הגאולה של אדונם. אז נתוסף לו כח וגבורה למעלה. וישראל בסיפור ההוא נותנים כח לאדונם, כמלך שנוסף לו כח וגבורה בעת שמשבחים גבורתו ומודים לו, והכל יראים מפניו ועולה כבודו על כולם - ומשום זה יש לשבח ולספר בספור הזה". מדברי ספר הזהר הללו למד השל"ה (מסכת פסחים, מצה שמורה ד"ה וכל המספר): "מבואר מזה המאמר שדברי הסיפור עושין רושם למעלה ומתעוררין כח הגאולה . . . כי מצד סיפור נפלאותיו אז נעשה דביקות בינו ית' לבינינו ומסתלק החשך והענן המפסיקים ומבדילים בינו לבינינו, זהו הגאולה האמיתית, שתתגלה אז לנו, הוא לנו לאלקים ואנחנו לו לעם".

ויצא הכהן

/ הרב איתמר הרשקו

לע"נ א"מ, רות ב"ר חיים יהודה ע"ה

בכל ענייני טהרת המצורע חייב לפעול דווקא הכהן[1], כשרק על פיו נקבע מצבו הרוחני של האדם הצרוע. ולולי שיפסוק הכהן לטהר או לטמא, אין למצורע עדיין שום דין מיוחד בדבר נגעו[2]. ועקב כך ישנו דין מיוחד בראיית הנגעים, כך שלא בכל זמן או מקום רואים אותם. ויש בדבר זה להקל - שהאדם לא יטמא לבסוף, או להחמיר - שהאדם יטמא עקב התמשכות הנגע בבשרו[3].

אך כאשר התורה מתארת את סדר הדברים בדרך טהרת המצורע, ישנו דגש מיוחד על פעולת הכהן באדם המטהר. שכן בתחילה התורה מבשרת על כך שהאדם הנטהר צריך לבוא אל הכהן[4], ומיד אחר כך היא אומרת שעל הכהן לצאת אל מחוץ למחנה - בכדי לראות את המטהר[5].

וזאת משום שטהרת המצורע נעשית בשני אופנים - בעצם ביאתו של האדם אל מול הכהן מחד, וביציאת הכהן מחוץ למחנה לקראת המצורע המטהר. ודבר זה הינו לימוד גדול לעם כולו - מהי הדרך לצאת ממשבר רוחני, פרטי וכללי.

שבתחילה האדם צריך לשאוף לבוא אל הכהן, בכדי שיברר את מקומו הנוכחי - האם אכן הוא נטהר מנגעיו. ודבר זה שייך באדם עצמו, ובעבודתו הרוחנית - בימים ובמקום המנותקים מהשפעות הסביבה. כחלק מתהליך התיקון שעליו לעבור, על מה שגרם לפירוד בין אנשים[6].

אך מיד אחר כך מופיעה האחריות של הכהן, שעליו לצאת מחוץ לשלושת המחנות ולראות את האדם. כחלק מהתיקון שגם עליו לעשות, כשלא השכיל לשמור ולהתפלל על בני מקומו - שלא יבואו לידי כך. כדרך מה שאמרה התורה על הכהן הגדול, ואחריותו על מציאות של רוצחים בשגגה[7].

וכשמתחברים הדברים יחדיו - באה רפואה לכולם, רוחנית וגשמית. בה האדם נטהר מנגעו, והכהן מכריז על טהרתו. על ידי הבאת שני ציפורים חיות[8] - כשהאחת נשחטת, כדרך שתם החטא. ואילו הציפור השנייה משתלחת על פני השדה, כביטוי לכך שניתן לשוב ולתת דרור לפה - אלא שהפעם בלא לדבר דברים שאינם ראויים[9]. והעופות חייבים להיות דווקא טהורים ולא טמאים, שגם בכך יש תיקון לעולם. על מה שאמרה היונה לנח, כששלח אותה מהתיבה - שהעדיפה לחיות מאת ה' ולא להיות תלויה בבשר ודם[10]. הגם שנח טיפל בה במסירות בכל אותה שנה של המבול, והיה בכך פגם בהכרת הטוב כלפיו.

ולכן הציפור הראשונה נשחטת - בכדי לבשר על הפסקת הלך המחשבה הזה. ואילו הציפור השנייה משולחת על פני השדה, בכדי לרמז על היכולת להוציא יקר מזולל - ולטהר את הטמאים. כדרך שנשארה שליחותו של העורב, עד ימיו של אליהו הנביא. כשהביאו לו את האוכל, מביתו של אחאב. ובכך העורב פעל בדרך של הכרת הטוב כלפי מטיבו, שבפיו ממש החייה את האדם[11].

דבר זה ממש בא אליהו הנביא לתקן, בבואו לפני יום ה' הגדול והנורא. כשמשווה את המחלוקות[12], ואין הוא מבקש עוד להפריד את ישראל. ותחת מה שנענש[13] לבוא לכל ברית בישראל - בכדי להעיד ששומרים אנו עליה. בא אליהו ומבשר על כריתת הברית החדשה עם הקב"ה - בברית שלא תופר עוד עד עולם.

כשמשיב אליהו את לב האבות על הבנים, יחד עם לב הבנים על אבותם. כתיקון לסימני עקבתא דמשיחא - כשהחוצפה גדלה שהבן מנבל את אביו ואין הוא מתבייש ממנו[14], ותחת זאת שבים הלבבות ומתאחדים לאבות ולבנים.

וכך שבים אנו ונשענים על אבינו שבשמים, יחד עם כיבוד אבותינו שאתנו בארץ. בחיבור מחודש של כל מה שהופרד עוד בימי הבריאה, כשכבוד שמים וכבוד הבריות מתעלים[15]. והמים העליונים שוב נושקים למים התחתונים[16] - בבריאת השמים החדשים והארץ החדשה[17]. ואור הלבנה שב להיות כאור החמה, כשאור החמה גדל שבעתיים - כבימי בראשית[18].

ועם ישראל יוצא לחירות עולם להינצל מן החרב, ומכך שלא ירדפונו עוד על דבר שמירת דתנו ומצוותינו. ובכך זוכה העם כולו לחיות באושר הגוף ובאושר הנפש, מכאן ועד עולם[19].

1 - **אל אהרן וגו'** גזירת הכתוב הוא שאין טומאת נגעים וטהרתן אלא על פי כהן (ת"כ) - רש"י ויקרא יג, ב

2 - **בטרם יבא הכהן וגו'** שכל זמן שאין כהן נזקק לו אין שם תורת טומאה - שם יד, לו

3 - **וביום** (מועד קטן טו, בכורות לו) מה תלמוד לומר ללמד יש יום שאתה רואה בו ויש יום שאין אתה רואה בו מכאן אמרו חתן נותנין לו כל שבעת ימי המשתה לו ולאצטליתו ולכסותו ולביתו וכן ברגל נותנין לו כל ימי הרגל - שם יג, יד

4 - זאת תהיה תורת המצרע ביום טהרתו **והובא אל הכהן** - ויקרא יד, ב

5 - **ויצא הכהן** אל מחוץ למחנה וראה הכהן והנה נרפא נגע הצרעת מן הצרוע - שם, ג

6 - **בדד ישב** שלא יהיו שאר טמאים יושבים עמו, ואמרו רבותינו 'מה נשתנה משאר טמאים לישב בדד הואיל והוא הבדיל בלשון הרע בין איש לאשתו ובין איש לרעהו אף הוא יבדל' - שם יג, מו

7 - לפי שהיה לו לכהן גדול להתפלל שלא תארע תקלה זו לישראל בחייו - רש"י במדבר לה, כה

8 - לפי שהנגעים באין על לשון הרע (חולין קמ ערכין טו) שהוא מעשה פטפוטי דברים לפיכך הוזקקו לטהרתו צפרים שמפטפטין תמיד בצפצוף קול - רש"י ויקרא יד, ד

9 - ר' אברהם שפירא זצ"ל ראש ישיבת מרכז הרב סיפר לנו שפעם בא יהודי לחפץ חיים לאחר שסיים לכתוב את ספרו שמירת הלשון, והיהודי התאונן בפני החפץ חיים שכעת לא ניתן לדבר כלל מרוב זהירות שלא להוציא דברים לא הגונים מהפה. ענה לו החפץ חיים - אדרבא, כעת סוף סוף תדע כיצד ניתן לדבר בלא להיכשל בדיבורים אסורים. וכך אכן עשה החפץ חיים עצמו, שהרבה לדבר על מנת להראות שניתן לשמור על הלשון

10 - ומדרש אגדה לשון מזון, ודרשו (עירובין יח) בפיה לשון מאמר. אמרה יהיו מזונותי מרורין כזית בידו של הקב"ה ולא מתוקין כדבש בידי בשר ודם - רש"י בראשית ח, יא

11 - אבל מדרש אגדה מוכן היה העורב לשליחות אחרת (כשיבשו המים) בעצירת גשמים בימי אליהו שנאמר (מלכים א יז) והעורבים מביאים לו לחם ובשר - רש"י שם, ז

12 - אמר רבי יהושע, מקובל אני מרבן יוחנן בן זכאי ששמע מרבו ורבו מרבו, הלכה למשה מסיני שאין אליהו בא לטמא ולטהר לרחק ולקרב, אלא לרחק המקורבין בזרוע ולקרב המרוחקין בזרוע... כגון אלו, אליהו בא לטמא ולטהר לרחק ולקרבו. רבי יהודה אומר לקרב אבל לא לרחק. רבי שמעון אומר, **להשוות המחלוקת**. וחכמים אומרים, לא לרחק ולא לקרב, אלא לעשות שלום בעולם, שנאמר (מלאכי ג) 'הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא' וגו' 'והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם' - עדויות ח, ז

13 - ודכוותיה כתיב באליהו שנאמר (מלכים א, יט) 'ויאמר קנא קנאתי לה' אלהי ישראל, כי עזבו בריתך בני ישראל'. אמר לו הקדוש ברוך הוא, בריתי שמא בריתך. 'ואת מזבחותיך הרסו' אמר לו, מזבחותי שמא מזבחותיך. 'ואת נביאיך הרגו בחרב' אמר לו, נביאי ואת מה איכפת לך. אמר לו 'ואותר אני לבדי ויבקשו את נפשי לקחתה'. תא חמי, מה כתיב תמן 'ויבט והנה מראשותיו עוגות רצפים'. מה הוא רצפים, אמר רבי שמואל בר נחמן רוץ פה, רצוץ פיות, בכל מי שאמר דילטורייא על בני - שיר השירים רבה א, ו

14 - **בעקבות משיחא חוצפא יסגא** ויוקר יאמיר הגפן תתן פריה והיין ביוקר ומלכות תהפך למינות ואין תוכחת בית וועד יהיה לזנות והגליל יחרב והגבלן ישום ואנשי הגבול יסובבו מעיר לעיר ולא יחוננו וחכמות סופרים תסרח ויראי חטא ימאסו והאמת תהא נעדרת נערים פני זקנים ילבינו זקנים יעמדו מפני קטנים **בן מנוול אב** בת קמה באמה כלה בחמותה אויבי איש אנשי ביתו פני הדור כפני הכלב **הבן אינו מתבייש מאביו ועל מה יש לנו להשען על אבינו שבשמים** - סוטה, מט:

15 - כשם שבעשרת הדיברות נאמר כיבוד אב ואם אצל שמירת שבת ש**הושוה כיבודם לכבוד המקום**, אף כאן סמכן הכתוב לפי פשוטו - רשב"ם ויקרא יט, ג

16 - **מלח ברית** שהברית כרותה למלח משמשת ימי בראשית, שהובטחו המים התחתונים ליקרב במזבח במלח וניסוך המים בחג - רש"י ויקרא ב, יג

17 - כי כאשר השמים החדשים והארץ החדשה אשר אני עשה עמדים לפני נאם ה' כן יעמד זרעכם ושמכם - ישעיה סו, כב
18 - והיה אור הלבנה כאור החמה ואור החמה יהיה שבעתים כאור שבעת הימים ביום חבש ה' את שבר עמו ומחץ מכתו ירפא - שם ל, כו
19 - כן יעמד זרעכם ושמכם זרעכם לא יכלה ע"י הריגות וחרב, ושמכם לא יכלה ע"י שינוי דת לעבודת עכו"ם, כי תשארו קיימים בין באושר הגוף בין באושר הנפש - מלבי"ם ישעיהו סו, כב

סיפור לשבת

כשלא שואלים גם לא דורשים!

/ הרב ישראל ליוש שליט"א

כאשר היה רבי צבי הירש ברלינר זצ"ל רב במאנהיים, שנה אחת לא מסר דרשה בשבת הגדול. שאלו אותו ה'בעלי בתים' מפני מה הוא מבטל מנהג כה חשוב המקובל בכל קהילות ישראל?

השיב: חז"ל אומרים 'שואלין ודורשין בהלכות הפסח קודם הפסח שלושים יום', ולכאורה תמוה מהי כפילות הלשון 'שואלין ודורשין'? אלא, כוונת חז"ל: אימתי דורשין בהלכות הפסח? – כששואלין! במקום שהבעלי בתים מתעניינים בהלכות הפסח, הגעלת כלים, הלכות מצה וכו'. אבל כאן בקהילתנו רואה אני שאין לכם שאלות בהלכות הפסח, כנראה כולכם כבר יודעים להורות היתר לעצמכם, ולכן אינכם מטריחים את הרב. אם כן, בעיר כזאת, פטור הרב גם מלדרוש 'דרשת שבת הגדול...'

דרשת שבת הגדול שכאילו נאמרה

היו שנים בהן לא נשא הגה"ק רבי יואל טייטלבוים מסאטמאר זצ"ל דרשה בשבת הגדול. היו אלו שנות המלחמה, בהן נרדף האדמו"ר ע"י הנאצים ימ"ש, וצרות ומכאובים רבים עברו עליו.

פעם אחת בעת אמירת 'הגדה של פסח' כשאמר 'ויענונו כמה שנאמר...' סיפר האדמו"ר, כי היה רב אחד שרק מעט אנשים הופיעו ל'דרשת שבת הגדול' שלו. כשנעמד אותו רב לשאת את הדרשה אמר: כתוב בהגדה 'במתי מעט כמה שנאמר...' א"כ, מאחר שאנחנו רק 'מתי מעט' ואין לפני מי לדרוש, נסתפק ונצא ידי חובה 'כמה שנאמר' – כאילו אמרתי דרשה, וירד ולא נשא את הדרשה.

אף אנו נמליץ ונאמר – אמר הסאטמאר רב – על השנים שבהן לא זכיתי לומר 'דרשת שבת הגדול' מחמת הצרות שעברו עלי: 'ויענונו' – מחמת העינויים והצרות שעברנו, 'כמה שנאמר' – יהא נחשב כאילו נאמרה דרשתי...

דרשת שבת הגדול שזיעזעה את סלוצק

קהילת סלוצק הצטיינה בימים ההם בצורבים יראים ושלמים שנזהרו בקלה כבחמורה, אך זרועות ההשכלה, שכילתה רבים מבני התורה, הגיעו גם לקהילה חשובה זו, והיו מבני עשירי הקהילה ששלחו את בניהם ללימודים בגימנסיה העירונית.

הנהלת הגימנסיה שילבה זרועות עם ראשי ההשכלה, וכדי להקל על היהודים את השתלבותם באקדמיה, הגמישה עבורם את התנאים ופטרה אותם מלימודים בשבת. אך אט אט הוחמרו עליהם הכללים. בתחילה חייבו אותם להתייצב בגימנסיה בשבתות ופטרו אותם רק מכתיבה, וכעבור שנים מעטות גם הקלה זו התבטלה, והתלמידים היהודים חויבו אף לכתוב בשבת.

בביקורו הראשון של מרן הבית הלוי זצ"ל בסלוצק, כבר שמע שאחדים מראשי הקהילה הנכבדים שולחים את בניהם ללימודים בגימנסיה. ידיעה זו גרמה לו צער רב, וצערו גדל שבעתיים כאשר שמע שאינם מדירים רגליהם מהגימנסיה גם בשבת, והגדילו עוונם גם בכתיבה בשבת. אולם הוא החליט שלא יעשה דבר עד שיקבע את מושבו בסלוצק.

בראש חודש ניסן שנת תרכ"ה הגיע הבית הלוי לסלוצק. העיירה לבשה חג, החנויות נסגרו, בעלי המלאכה והפועלים שבתו מעבודתם, קבלת פנים מרהיבה נערכה לכבודו, והקהילה שמחה מאוד על רבם החדש שקבע את מושבו בעיירה.

כבר בימים הראשונים החל לקרוא אליו הורים רבים ששלחו את ילדיהם לגימנסיה וניסה לשכנע אותם להוציא את ילדיהם מהמוסד הקלוקל, אך דבריו נפלו על אוזניים ערלות. חלקם אף התפארו בכך שבנם לומד בגימנסיה, ושיבחו אותם שלמרות הכל הם נשארים יראי שמים, וכי לפני הלימודים הם מתפללים תפילת שחרית, באין מוצא החליט ה'בית הלוי'

המשך בעמוד הבא...

להקדיש את דרשת שבת הגדול לנושא הכאוב.

וכך מתואר בחוברת 'הדרום' (לח) מפי עד ראיה: "רבי יוסף בער נודע מלבד גדלותו בתורה, לדרשן גדול ומצוין, והעיר סלוצק חיכתה בכליון עיניים לשמוע את דרשתו הראשונה בשבת הגדול..."

עד הראיה ממשיך בתיאורו: "שבת הגדול בצהריים, בית הכנסת הגדול מלא מפה אל פה. אנכי הייתי מן הראשונים, ואתייצב על יד ארון הקודש. הנני רואה יהודי גבה קומה מתעטף בטליתו, זקנו קטן אך פאותיו ארוכות מאד, עיניו גדולות ושחורות ומאירות, לבוש הוא בגד ארוך של משי, עולה אל ארון הקודש, נושק בחיבה את הפרוכת, שם פניו אל ההמון הנאסף שעמד ביראת הכבוד ובפיות פתוחים, וקול עצוב ונלבב נשמע...

"'המשנה אומרת' – פתח הרב את דרשתו – 'אלמנה ניזונית מנכסי יתומים, אך בגמ' מבואר שאם האלמנה הסיחה דעתה מבעלה להינשא לאחר, שוב אינה ניזונית מן היתומים. משל למה הדבר דומה' – הסביר הרב – 'האלמנה זה עם ישראל שגלה מארצו, כל זמן שזכרו יתברך חקוק בליבנו, זכאית האלמנה – עם ישראל – להתפרנס מאוצרותיו של הקב"ה, אך כיון שפושטת האלמנה את לבוש הקודש שלבשה בהר סיני ומפרנסת עצמה בתורות אחרות וזרות, אזי מפסידה האלמנה את כל זכויותיה...!'

"הרב המשיך לייסר את השומעים על דבר הפרצה הנוראה שילדיהם לומדים בגימנסיה, ולומדים מחבריהם הגויים, משנים את שמם ולבושם ומחללים את השבת. 'הרי זה דומה' – זעק הרב מנהמת לבו – 'לאותה אלמנה שהתחילה להתקשט ונתנה עיניה באחרים. איך נפתח פה לבקש מאדונינו מלכנו שיפרנס אותנו ויגאלנו משעבוד לגאולה'.

"אז פרץ הרב בבכי גדול, ורבים מהקהל התרגשו ובכו גם כן. בעיקר נשמעו הבכיות מעזרת הנשים, וחלקן אף הכריזו בקול שמעתה יפסיקו לשלוח את בניהם לגימנסיה. הדרשה המזעזעת השאירה רושם רב, וקרוב למחצית מהתלמידים היהודים הפסיקו את לימודיהם בגימנסיה, וחזרו לשם רק כששחררו אותם מהלימודים בשבתות ובימים טובים".

אך הסיפור לא נגמר. שמעה של הדרשה המוצלחת נשמע אף בבית המושל, וכבר ביום א' דחוה"מ פסח הוזמן ה'בית הלוי' לבית המושל. "יודע אתה שדבריך נגד הגימנסיה הממשלתית הם עוון 'בגידה'" – הטיח המושל ברב – "החוק מחייב אותי לעצור אותך לאלתר, אך כיון שהנך רב חדש, אני נוהג בך לפנים משורת הדין, ונותן לך הזדמנות לשאת דרשה בשבת הקרובה ולבטל את 'דרשת שבת הגדול', אחרת אאלץ להוציא נגדך פקודת מעצר..."

הרב לא איבד עשתונות, ובפקחות רבה שניחן בה הסביר למושל שהוא כלל לא אסר את הלימודים בגימנסיה, אלא אסר רק את ההשתתפות בלימודים ביום שבת. "הבן" – הסבר הרב למושל – "המורדים במלכנו ירום הודו ושואפים להוריד אותו מכיסאו, הם גם המורדים באלוקי השמים שהוא מלך מלכי המלכים. רק מי שמאמין באלוקים ונאמן לדתו, הוא גם נאמן למלכנו ולחוקיו".

לאחר שסיים הרב את דבריו פנה המושל לסגנו שישב לצידו ואמר לו: "חי נפשי, הרב הדתי החדש של יהודי סלוצק הוא יותר מלומד ופיקח מהרב הממשלתי שלהם. אמנם אינני משוכנע שכל מה שאמר דברי אמת הם, אולם הוא הגן על עצמו כעורך דין ממולח, שוב אין בדעתי להעמידו לדין".

בסיום דבריו ביקש המושל סליחה מהרב על שהטריח את מנוחתו בימי החג, ובקריצת עין רמז לו שלהבא יהיה זהיר בדבריו, כי עיני הממשלה שולטת בכל, ואוזניים לכותל...

פגישת הרב והמושל נסתיימה בהצלחה רבה, ובהוראת המושל נענה מנהל הגימנסיה לדרישת התלמידים היהודים שלא להופיע בלימודים בשבתות ובימים טובים. ■

שביבים / שאול שיף

חלום מסתורי בדרווין שבאוסטרליה / יעקב חייטון

הכתובת 30/55 ברחוב Parap פשוט לא הייתה קיימת. זו הייתה המסקנה לה הגענו, אני וזאב שוסטרמן, חבר כיתתי ממלבורן שהצטרף אלי למסע ברחובות העיר דרווין, בירת הטריטוריה הצפונית של אוסטרליה. היו אלו ימים ספורים לפני פסח 2006. זאבי ואני הגענו לעיר כדי לערוך ליל סדר ציבורי עבור הקהילה המקומית. אך בין לכל ההכנות ביקשנו לנצל את ההזדמנות ולבקר באופן אישי את כל חברי הקהילה בביתם. החלטנו לנסות חיפוש אחרון בכתובת מספר 55/30 - אולי הכתובת התהפכה, בטעות. כבר סיימנו לבקר את כל חברי הקהילה האחרים וזו הייתה אמורה להיות התחנה האחרונה. החלטנו לתת לכתובת צ'אנס אחרון לפני שנסיים את השיטוט ברחובות דרווין.

מצאנו את הכתובת המבוקשת. המקום היה נראה כמו פרוייקט דיור מוזנח, וריח של סמים הגיע לאפנו. התגברנו על הפחד הראשוני

ונכנסנו למתחם, שם פגשנו קבוצת צעירים יושבת בחוסר מעש. "אולי אתם מכירים אדם בשם ג'וזף דה באקרו" שאלנו אותם והם הצביעו לנו על גרם המדרגות המוביל לקומה הרביעית, שם פגשנו קבוצה נוספת של זקנים. אחד מהם הואיל להתייחס לשאלתנו וציין שג'וזף מתגורר בקומה העליונה. כשקופסת מצות שמורה בידינו, ניגשנו אל הדלת שעל משקופה הייתה תלויה מזוזה קטנטנה. נקשנו בדלת והכרזנו: "ג'וזף! יש לנו מצות בשבילך!"

אדם מבוגר וחרוש קמטים הגיע אל הדלת כשדמעות זולגות מעיניו. לפני שיכלנו לומר מילה, הוא החל למשש את זרועותינו. "אני לא מאמין!" הוא אמר שוב ושוב תוך שהוא בוהה בנו. אנו עמדנו שם מבולבלים לגמרי. לאחר שחלפו כמה רגעים נרגע ג'וזף והזמין אותנו להיכנס. ישבנו והוא החל לספר את סיפורו. "אני שריד שואה. הייתי באושוויץ. אחרי המלחמה רציתי לברוח מהכול. עברתי לפרת', התחתנתי עם גויה ונולד לי בן. לאחר שהעסק שלי כשל והתגרשתי מאשתי לא נותרה לי כל סיבה להתגורר בפרת'. הסיבה היחידה שלא שמתי קץ לחיי היא הבן שלי המשרת בצבא אוסטרליה והוצב בדרווין." ג'וזף לגם מכוס התה שלו והמשיך בסיפורו. "עברתי לדרווין כדי להתגורר בקירבת מקום לבני ומצאתי מחסה בפרוייקט ממשלתי זה. אט אט איבדתי כל קשר עם העולם החיצון. אין לי אינטרנט, דוא"ל ואפילו לא טלפון. אני יוצא מהבית רק כדי לקנות את המינימום, ואפילו ביקוריו של הבן הולכים ופוחתים. "מימי ילדותי זכרתי שבסביבות חודש אפריל יש חג יהודי. לא זכרתי מהו החג אך ידעתי שבמשך תקופה קצרה אסור לאכול לחם והיינו אוכלים רק קרקרים דקים. אמש, זכרונותיי העמומים מילדותי על החג היהודי גרמו לי לחוש בודד ומדוכא. כל הלילה לא הצלחתי להירדם, וכשנרדמתי בסופו של דבר חלמתי ששני רבנים הביאו לי קרקרים לחג. כשראיתי אתכם בדלת הייתי בטוח שאני מדמיין. נגעתי בכם ומישששתי את זרועותיכם כדי לוודא שאתם אמיתיים!"

סיפורו של ג'וזף ריגש והפעים אותנו בו זמנית. נשארנו בביתו עוד מספר שעות ושוחחנו, וכשהנחנו עמו תפילין דמעות זלגו מעיניו.

לפני שנפרדנו הענקנו לו חומר קריאה רב בנושאי יהדות, ביניהם חוברת על הרבי בשם "הרבי - מבט אישי" שיצאה לאור על-ידי חב"ד בויסקונסין. החוברת מכילה מאמרים וכן תמונות של הרבי.

ג'וזף ליווה אותנו במורד המדרגות עד ליציאה, הודה לנו מקרב לב ונפרדנו לשלום.

שנה לאחר-מכן שבנו לדרווין. שמחתי לפגוש שוב את כל חברי הקהילה בדרווין, אך יותר מכל חיכיתי בהתרגשות למפגש עם ג'וזף. ידעתי כי הקהילה המקומית סייעו לו רבות ושיפרו את מצבו אחרי שהם התעדכנו על סיפורו. כשנכנסנו לדירתו של ג'וזף התחבקנו ארוכות. התיישבתי לשוחח ותוך כדי שג'וזף מספר על העזרה הרבה שהקהילה מגישה לו הבחנתי כי קירות ביתו מכוסים בתמונות של הרבי אותם גזר מהחוברת שהענקנו לו אשתקד. שאלתי אותו באגביות על התמונות, תוך שאני מתאר לעצמי שהוא אהב את התמונות ולפיכך בחר לתלות אותם על קירות ביתו. "שכחת את החלום שחלמתי שנה שעברה?" השיב ג'וזף בהדגשה. "היה זה האדם שבתמונות ששלח אתכם אליי!"

שיחה עם אלוקים

כולם זוכרים את הזוג הולצברג השם יקום דמם, שליחי חב"ד שנרצחו בפיגוע במובאי בהודו שהיו משתדלים לקרב יהודים לבורא עולם בארץ זרה זו במסירות נפש. בימים שלפני ליל הסדר היה מסתובב הרב גבריאל הולצברג ה' יקום דמו ותולה מודעות בבתי המלון ובבתי ההארחה במומבי, המזמינות את ציבור היהודים והישראלים לליל סדר כהלכתו. בערב ליל הסדר, זמן קצר לפני כניסת החג, בעיצומן של ההכנות אמרה פתאום הרבנית רבקה לבעלה: "לך תסתובב ותראה אם לא שכחנו מלון או בית הארחה". "אבל אני הסתובבתי אישית ותליתי הזמנות בכל המקומות!" - טען הרב גבריאל, אולם אם רבקה מתעקשת והרב יוצא לרחובות כמצוותה. תוך כדי הסיור המהיר גבי מגלה לפתע שהוא פסח על בית הארחה אחד ולא תלה בו מודעה. הוא נחפז למקום וביקש מהפקידה לראות את ספר האורחים. בעלעול מהיר הוא מגלה שם אחד הנשמע ישראלי. הוא רץ אל החדר, דופק שוב ושוב, ומשלא נשמעת תשובה הוא עזב והתחיל לרדת במדרגות. לפתע נפתחת הדלת ובחור עם חלוק רחצה מביט עליו ושואל אותו: "מי שלח אותך?" והרב הולצברג צועק לעברו: "הקדוש ברוך הוא!"

הבחור, בהלם מוחלט, קורא לו לבוא ואז הוא אומר לו: "שמע סיפור. אני מגיע עכשיו מדרום הודו בדרכי לצפון. כלל לא תכננתי לעצור בעיר, באתי ברכבת והייתי צריך להחליף רכבות. כשאני יורד ובא לקנות כרטיס, אני מגלה לחרדתי שכייסו אותי. אני יושב על אבן ומתחיל לבכות. לפתע ניגש אלי אדם צעיר שדיבר עימי במבטא צרפתי ושואל אותי מאיפה אני. עניתי שאני מארץ ישראל.

הבחור אומר לי: 'שמע, גם אני יהודי מצרפת'. ואף נותן לי סכום כסף. 'סע לעיר ותשכור חדר. אחרי החג תתקשר הביתה ותגיד להורים שיפקידו כסף בבנק הדואר ותקבל את הכסף כאן תוך דקות". אני עושה כעצת הבחור, מגיע לכאן, שוכר חדר ב'גסט האוס' הראשון שאני רואה, נכנס לחדר ונשכב על המיטה. אני מסתכל כלפי מעלה ומתחיל 'לדבר' עם אלקים: 'אלקים! מה קורה? מה יהיה? מה אני עושה כאן במצב ביש שכזה?' אתה קולט, הרב? אני, הקיבוצניק, שמעולם לא היה לי שום קשר עם ההוא מלמעלה, מדבר אליו? פתאום אני קולט שהיום בערב זה ליל הסדר!

והמונולוג שלי מתחדש: "אני יודע שהקשר בינינו לא מי יודע מה, אבל אלקים, אם אתה אוהב אותי, תן לי סימן, אל תיתן לי להיות לבד הלילה, תן לי להיות בליל הסדר אמיתי עם עוד יהודים!'

סיימתי את השיחה, נכנסתי להתקלח ופתאום - נקישות בדלת. חשבתי שאני מדמיין, אבל לא. אני פותח את הדלת ורואה מישהו שנראה כמו רב יהודי בקצה המדרגות. וכשאני שואל אותך 'מי שלח אותך?' אתה עונה לי: 'הקדוש ברוך הוא!...' מיותר לציין, שגם הוא זכה לאירוח קסום בביתם, ואט אט גם נפשו נקשרה בבורא עולם.

יציאת מצרים פרטית / ברוך שלמה קונין

כשעמדה השמש לשקוע, הרכבת שבה נסעתי נתקעה באמצע רובע הברונקס והיה עליי ללכת ברגל. בעודו צועד בכיוון הכללי של פלאם פארקוויי, שבתי ושאלתי אנשים איך להגיע לכתובת שאותה חיפשתי. זכור לי אדם אחד מלא רצון לעזור שאמר לי, "ידידי, יש לך עוד דרך ארוכה!" מוקדם יותר באותו יום, קבוצת סטודנטים

מברוקלין סיימה לאפות את המצות האחרונות לפסח. הייתה זו שנת 1958, והרבי מליובאוויטש נהג לתת לאנשים מצות אפיית יד כמתנה רוחנית מיוחדת לפסח. הוא היה עומד במשך שעות, מברך אנשים ונותן להם מצות. ספר הזוהר אומר, כי המצה היא "לחם האמונה" ועצם אכילתה הוא מזון לנשמה. הרבי נהג לתת מצה קודם כל לאנשים שבאו מרחוק, שכן נסיעה במכונית או ברכבת תחתית אינה מותרת בשבת ובחגים יהודיים. הייתי בן 16 והיה עליי להגיע הביתה לשדרת ג'רום 167 בברונקס, שהיה די רחוק. כשניגשתי אל הרבי, הוא נתן לי מצה ושאל אם אני מוכן להביא קצת מצה למשפחה מסוימת. היה אידיאלי אילו הייתי לוקח מונית מתחנת הרכבת התחתית, מבקש מן הנהג לחכות, נותן את המצה למשפחה, ומגיע חזרה הביתה בזמן לסדר שלנו. אך החיים רחוקים מלהיות אידיאליים. מקץ חיפושים מצאתי את הכתובת, והסתבר שזהו בניין דירות גדול. נקשתי על הדלת ויצא אדם בלי חולצה, עם כתובות קעקע ובטן נפוחה.

"מה אתה רוצה?" הוא שאל חדות. בברונקס נהוג לענות בחוצפה כשמברכים מישהו לשלום. "סליחה, אתה אדון כך-וכך?" שאלתי. "כן", הוא אמר. הבחנתי בכיכר לחם שיפון המונחת על השולחן, בהחלט לא היה זה אוכל מסורתי לסדר הפסח. אמרתי לו, "הרבי שלח אותי".

"הרבי? הו, בבקשה תיכנס", הוא אמר. המטבח הזעיר הכיל רק שולחן קטן, כמה כיסאות ופלטה חמה. לא הבנתי מה אני עושה שם, בשביל מה אני מביא מצה למשפחה שלא חוגגת את חג הפסח. לאחר מכן חשבתי שאולי לא זו הסיבה האמיתית שבגללה אני נמצא שם. שאלתי את האיש אם הוא רוצה לעשות סדר פסח. הוא הסכים וקרא לאשתו להיכנס. היא נכנסה בלוויית שתי ילדות קטנות ומקסימות, גילן אולי חמש או שש, שהשתרכו מאחוריה, והיה ברור שהיא בהיריון. שתי הילדות היו עיוורות. פינינו את השולחן. שמתי כיפה על ראש האיש ואמרתי, "טוב, אנחנו עושים סדר!" ניסיתי להיזכר בברכות כסדרן, אך היה קשה לעשות זאת ללא הגדה. אכלנו את המצה והשתמשנו במים ובכוסות נייר בתור ארבע כוסיות היין. ניסיתי לחשוב מה היה עושה הרבי אילו היה כאן. הבטתי בבנות הקטנות ובאמן, העומדת ללדת עוד ילד, והתחלתי לספר להם כמה דברים שהרבי לימד אותי.

אמרתי להם שעלינו להתאזר באמונה. באותו לילה שחרר אלוקים את אבותינו מעבדותם, והוא הוציא אף אותנו מעבדות לחירות. הבעל והאישה, דומה היה כי הם נתלים בכל מלה כאילו הם ניזונים מעצם ההקשבה. סיפרתי להם שבפסח אנו יוצאים את מצרים האישית שלנו ומגיעים לחירות, וכי אלוקים לא שם על כתפינו יותר משאנו מסוגלים לשאת. מרגע שאתה יודע זאת ומאמין בכך, כבר נגאלת. שרנו שירים עם הילדים, והזמן חלף ביעף. בשעה אחת לפנות בוקר, האישה השכיבה את הילדות, והגיעה שעתי להיפרד לשלום, אך היה עליי לשאול את האיש כיצד הכיר את הרבי. הסתבר כי הוא מעבד עורות הוא פגש ברב שעבד במחלקה אחרת במפעל הבשר. אשתו הרתה לפני חודשים אחדים. כיוון שהם סובלים ממחלה הגורמת לילדיהם להיוולד עיוורים, הרופא המליץ להם על הפלה. האיש היה מדוכא מאוד ולא ידע מה לעשות. לכן הוא שאל את הרב הזה, שהציע שיכתוב מכתב לרבי מליובאוויטש. הרבי השיב לו במכתב ובו כתב שעליהם להאמין באלוקים ולהביא את הילד לעולם.

כשהגיעה שעתי ללכת, אמר האיש, "אתה יודע, אשתי ואני לא היינו בטוחים בקשר לכך. איך אנו אמורים להאמין באלוקים? איך אנו אמורים לשכוח את המצב לאשורו ולטפח תקווה בלבנו? לא חשבתי שהדבר אפשרי. אך כיום, לאחר ששמעתי על אמונה ועל האופן שבו ה' נותן לנו את הכוח להתגבר על מצרים הפרטית שלנו, ובכן, עכשיו אנו מבינים".

בנם נולד עם יכולת ראייה מלאה. עם הזמן איבדתי קשר עם המשפחה הזו, אך שנים מאוחר יותר גיליתי שבתם נישאה וכי לכל אחד מהם נולדו כמה ילדים, כולם בעלי ראייה תקינה.

יהיה בלתי אפשרי לתאר באמת את אהבתו של הרבי למאות אלפי יהודים ולא-יהודים בכל רחבי העולם. הטוב ביותר שיכולתי לעשות היה לכתוב על משפחה דלה ברובע הברונקס, המתגוררת בבנין מיוחד לעיוורים. וכיצד הרבי הביא לפתח ביתם אמונה במו ידיו.

שבת הגדול": על שום מה?

/ הרב ד"ר יצחק דב פריז

מנהגי השבת שלפני הפסח, המכונה "שבת הגדול", נתחדשו בימי הביניים, ללא קשר לארבע השבתות הקודמות לה: שקלים, זכור, פרה והחודש.[1] רש"י תמה במה גדולה שבת זו מיתר השבתות, ומכאן שלדעתו אין הכינוי הזה אקראי והוא טעון הסבר, ואכן רבים וטובים טרחו למצוא לו טעם.[2]

לפי הטור, שבת הגדול קרויה כך על שם הנס, שכאשר לקחו ישראל שה לפסחם בעשור לחודש שחל אז בשבת, המצרים - שהשה היה אלוהות שלהם - לא פגעו בהם.[3] הבית יוסף טוען על-אתר כי לפי טעם זה, התלוי בעבר, היה ראוי לכנות כך את כל הימים משבת ועד הפסח, והעובדה שלא כך אירע היא משום שעיקר הנס היה ביום הראשון. החכמים מנו טעמים נוספים, וריבוי הטעמים - עדות לקלישותם. הלבוש מביא דעה שהמנהג לקרוא בשבת הגדול את ההפטרה בפרק ג' במלאכי הוא דווקא כאשר ערב-פסח חל בשבת, מפני שמוזכר בו ביעור המעשר, שמצוותו ביום זה. הוא עצמו סובר שזו צריכה להיות תמיד ההפטרה בשבת שלפני הפסח, שכן כתוב בה: "הנה אנוכי שולח לכם את אליהו וגו', שהוא דומה לבשורת משה [על] הגאולה במצרים והוי מעין המאורע בכל שבת הגדול".[4] בעל הלבוש מביא גם את טעמו של הטור לפרטיו באריכות. גם הטור וגם

הלבוש סוברים אפוא שאין שמה של שבת זו נקרא על שם הפטרתה אלא להפך, שמשום גדולתה נבחרה לה הפטרה שכתוב בה "יום ה' הגדול והנורא". גישתו של הרב י"ד סולובייצ'יק זצ"ל נתמכת גם היא בדברי הלבוש, אם כי בעקיפין. הרב סולובייצ'יק אומר כי למד מפרק י"ג בהלכות תפילה לרמב"ם, שחייב להיות מכנה משותף מהותי בין ההפטרה ובין קריאת היום או עניינו, והוא מעיד על עצמו שהשקיע עמל רב כדי לגלות קשרים אלו. מאמרו העמוק על ארבעת ההפטרות האחרונות של ספר ויקרא[5] מבוסס על הכלל, שאת קריאת התורה הנהיגו כדי ללמד הלכה, ואת ההפטרה - כדי לחזק את האמונה בגאולה ובביאת המשיח.

ואכן, ברוח כלל זה, ותוך קישור העבר לגאולה העתידה - כיאה לדברי נבואה - הרחיבו המהר"ל (1515-1609) ורבי עזריה פיג'ו,[6] בטעם בחירתו של פרק ג' במלאכי כהפטרת השבת שבה נעשתה ההכנה לגאולה, ובטעם כינוייה "שבת הגדול".[7] גם הם סוברים כי בשל גדולתה של שבת זו נקבע כהפטרתה הפרק שנזכר בו "יום ה' הגדול והנורא".

ר"ע פיג'ו נוקט כדעת הטור והלבוש, ששבת זו אכן גדולה מיתר השבתות בשל הנס שאירע בה, אך מוסיף שהשם "שבת הגדול" ניתן לה גם על שם מהפך רוחני עתידי:

והיום המקווה לפדיון נפשנו בגלותנו זה יוכיח שנאמר עליו - הנה אנכי שולח לכם את אליהו הנביא לפני בא יום ה' הגדול והנורא והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם (מלא' ג:כג).[8]

ובתשובתו לשאלתו: "מה הכוונה בהשבת הלב הזה" הוא מנמק למעשה גם את מצוות קריאת ההגדה בפסח (שם):

כי העצומה שבנפלאות היום ההוא... תהיה ההכרה הכוללת לכל בני העולם בא-להותו יתברך... והנה גרמו עונותינו בטלטולי הגלות, להוציא מן הכלל רבים מבני עמנו ונשקעו בטומאה... האמנם לא גברה השכחה לחלוטין בכלם כי קצתם ידעו את קונם ובלבם תקוע אהבתו ויראתו, אך לא עצרו כח ולא יכלו דבר איש אל אחיו עד שלפעמים אב לבנים לא יודיע מה שבלבו בענין אמונת הא-להות, מדאגה מדבר שמא ישמע החוצה ונמצא מתחייב בנפשו. וכיוצא בזה לפעמים נפש הבן יודע מאד מי אדון לנו, ואביו ואמו לא ידעו מאומה. על כן למען שארית ישראל לא יעשו כמעשה יתר העכו"ם לבא לכלל ידיעת הסבה האמתית יתב' ביום הידוע הכללי, לפיכך מקדים להם שליחות אליהו זכור לטוב... קודם בֹּא יום הגדול וגו' הכולל לכל האומות. ...כי ישיב לב האבות על הבנים, ... עד שכלם מקטנם ועד גדולם ידעו את ה' כנפש האב וכנפש הבן, קודם היום הכולל. ואח"כ יבא היום הגדול שכל האומות יראו את ישראל מאמינים בני מאמינים ומהם ילמדו כל העולם. ... לפיכך נקרא גדול.

גם המהר"ל סבור שאין שבת הגדול קרויה כך בשל הביטוי "הגדול והנורא" שבהפטרתה,[9] אלא שהוא מקשה על הטור: "למה תולה הנס בשבת דווקא שיקרא בשביל כך שבת הגדול?" לזכר נס שהתרחש בעשור לחודש היה צורך לקבוע חג בעשור לחודש. הוא מתרץ שהשבת, כעדות על כח ה' וחידוש העולם, גרמה: "שלא היו רשאים לעשות דבר אל בני ישראל - שהיו רוצים לשחוט אלהיהם ולבטל עבודת אלילים - כי השבת הוא זמן מוכן לזה לבטל עבודת אלילים יותר משאר הימים".[10]

ובמקום אחר הוסיף ובאר:

שעיקר כח ישראל הוא הפה שלהם 'ונשלמה פרים שפתינו' בתורה ותפלה... ובפסח מצרים, שאז עדיין לא היה לנו כח ההתעוררות של תורה ותפלה בשיח שפתותינו, נצטוינו על מקח הקרבן פסח מבעשור לחדש שהיה אז ביום השבת שלפני הפסח..., ופעלו בזה התעוררות הגאולה שהיתה עתידה להם.[11]

ר"ע פיג'ו רואה בהשבת לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם של מלאכי, תנאי מוקדם לגאולה כוללת, שישראל והאומות יכירו באלוקי ישראל, ו"יום ה' הגדול והנורא" הוא גדול ונורא במשמעות חיובית. משמעות השבת לב זו היא טיפוח משפחתיות, תקשורת בין-דורית והשפעה וקליטה דו-סטריות.[12] רעיון זה אינו חידושו של ר"ע פיג'ו, שהרי את ריבוי האזכורים בתורה בדבר החובה לספר לבנים ביציאת מצרים פירשו כבר חז"ל כרמז לארבעה טיפוסים של בנים,[13] שכל אחד מהם יש לחנך על-פי דרכו, כדי שגם כי יזקין לא יסור ממנה.

בדורנו, שהתדרדר לאבדן ערכים ואינדיבידואליזם קיצוני עד כדי ערעור מוסד המשפחה - ועוד היד נטויה במיסוד "המשפחה החדשה" וספיחיה - ניתן אולי להבין את נבואת מלאכי לעומקה טוב מבעבר. בשבת ההכנה לפסח - חג הגאולה - לא נותר לנו אלא לפלל שמישראל יצא אור לגויים, ותתקיים בנו הנבואה: "והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם" ב"יום ה' הגדול והנורא", כפירושו של ר"ע פיג'ו.

1 - שבתות אלו נזכרו כבר במשנה מגילה כט ע"א ואילך, והפטרותיהן - בתוספתא מגילה פ"ג.
2 - על שבת הגדול ראה, למשל, אוצר דינים ומנהגים, יהודה דוד אייזנשטיין, תל-אביב תשכ"ט; הגדה שלימה, הרב מנחם מ. כשר, ירושלים תשכ"א, פרק י"ב; הרב אלתר הילביץ, "הפטרת שבת הגדול", סיני, סט (תשל"א), עמ' 67-73; שלמה אשכנזי, דור דור ומנהגיו, תל-אביב 2 1987, פרק ח: "שבת הגדול וטעמיו".
3 - טור או"ח, סימן ת"ל, ומקורו בתוספות שבת פז ע"ב, ד"ה "אותו יום".
4 - לבוש החור, חלק אורח-חיים, סימן ת"ל.
5 - "בין פסח לשבועות", הצופה, גיליון ערב חג הפסח תשמ"ט.
6 - בספר הדרוש שלו בינה לעתים, איטליה, 1579-1647. ספר זה נדפס פעמים רבות ושימש דרשנים רבים. רבי עזריה פיג'ו חיבר גם ספר הלכתי חשוב, "גידולי תרומה", שהוא פירוש על ספר התרומות.
7 - אולי בשל אריכותו של הסבר זה לא מנאוהו בעלי אסופות, ועל כגון זה נאמר: "הכל תלוי במזל אפילו ספר תורה שבהיכל", זוהר פרשת נשא.
8 - בינה לעיתים, ח"א, דרוש א לשבת הגדול.
9 - גבורות השם - פרק ל"ט .
10 - דרשות המהר"ל - דרוש לשבת הגדול.
11 - "דברי נגידים", פירוש המהר"ל להגדה. רעיונו זה, שבמתן תורה זכו ישראל לכוח לפעול בדיבור בדברים שטרם יציאת מצרים דרשו קרבן, מנסח ר' נחמן מברסלב: "יצא הדיבור מהגלות", שיחות הר"ן אות פ"ח.
12 - הפסיכולוג הנודע אריק אריקסון עומד על חשיבותה הרבה של התקשורת הבין-דורית.
13 - מכילתא בא פרשה י"ח.

בסוד שיח

כשם שפרצופיהם שונים
כך דעותיהם שונות

עריכה גרפית - גיל ויין

נשמח לקבל תגובות והערות מהקוראים
בדוא"ל: besod@013net.net